

Към политическата икономия на Илинденско-Преображенското въстание

On the Political Economy of Ilinden-Preobrazhenie Uprising

Георги Н. ГЕОРГИЕВ, Пенчо Д. ПЕНЧЕВ
Georgi N. GEORGIEV, Pencho D. PENCHEV

DOI: 10.61836/FQYH9245

Received 25.09.2025
Available online: 21.11.2025

Abstract: *The article applies basic ideas and theoretical concepts to analyze the course and consequences of the Ilinden-Preobrazhenie Uprising of 1903. A careful historical reconstruction of the main moments related to the preparation, conduct and consequences of the uprising is made. It shows that the leaders of the Bulgarian liberation movement in Macedonia and the Edirne region underwent through a significant evolution, which can be clearly understood through the prism of fundamental postulates of political economy. It consists of the gradual rejection of a self-sacrificing short and bloody uprising and the adoption of the idea of a long armed struggle that would force the great powers and the Ottoman Empire toward reform, and autonomy. The leaders of the internal organization make a conscious choice to direct the limited resources at their disposal to activities with the greatest chance of success. They strive to achieve the best possible results, in relation to their goals, with the least possible expenditure of limited resources. The proposed conceptual framework is also suitable for studying other forms of the national liberation movement, and can be applied in other cases as well.*

Keywords: *Political economy, uprising, liberation, theory*

JEL: *P41, P11*

Въоръжените борби за национално освобождение на българите имат важни икономически измерения, които са пренебрегвани от изследователите. Традиционно се разглеждат разнообразни и често недостатъчно убедителни икономически предпоставки за тях, проучват се финансовите и организационни проблеми, изброяват се жертвите и разрушенията от потушаването на различни въстания, но рядко се достига да изследване на проблеми извън пряката фактологична реконструкция.

Целта на настоящата публикация е да се анализират от гледна точка на политическата икономия целите, хода и последиците от Илинденско-Преображенско-

то въстание през 1903 г. Авторите възприемат два базови политико-икономически постулата. На първо място, че в своите действия хората се стремят с изразходването на колкото е възможно по-малко енергия и ресурси да постигнат възможно най-високи резултати (Danailov, 1906, p. 305; Mishaikov, 1926, p. 9). На второ място идеята, че човешката дейност е „едно съотношение между известни цели и оскъдни средства за тяхното постигане, които се поддават на различни приложения“ (Hristoforov, 2010 [1943], p. 61). Основната ни хипотеза е, че, съзнателно или не, ръководителите на българското освободително движение в Македония и Одринска Тракия се стремят с възможно най-малък разход на ограничени ресурси да постигнат възможно най-добри, спрямо целите им, резултати. Тази концепция не се ражда в готов вид, тя еволюира, а Илинденско-Преображенското въстание е важен катализатор в тази еволюция.

От методологическа гледна точка се прибегва към класическото изложение на миналото въз основа на автентични документи и използване на някои от най-значимите постижения на историческата наука в изследването на Илинденско-Преображенското въстание. В структурно отношение статията е разделена на две части. Съвсем условно за хронологичен маркер на разделението е използвано самото Илинденско-Преображенско въстание. В заключението е направен опит за преценка доколко предварително заложената хипотеза е адекватна и дали базови принципи на икономическата наука могат да се приложат за по-доброто разбиране на национално-освободителните борби. Очертани са и перспективи за бъдещи изследвания.

Концепции за въстаническите действия в документите на Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО) преди въстанието

Целите на въстанията на ВМОРО се определят от общата програма на македоно-одринското движение, изкована през 80-те и 90-те години на XIX в. В уставите на македоно-одринските организации крайната заявена цел е неизменно една и съща – „политическа автономия“ / “пълна политическа автономия“ на Македония и на Одринско (Vatreshnata makedono-odrinska revolyutsionna organizatsiya, 2007, pp. 127–128, 179–182, 513–518, 984–992; Pandev, 2000, pp. 82–83, 100–101, 116–118, 139–142, 244; Gotsev, 1983). Тя (ще) предоставя равни права на всички народности, но дава негласно и подразбиращо се от всички предимство, по силата на нещата, на българския елемент в Македония, който там, за разлика от Одринска Тракия, е най-многочислен и политически най-активен.

В различните редакции на Устава на революционната организация като завършващ, *non plus ultra*, акт на въоръжената борба за автономия е вписано повдигането на „едно повсеместно“ / „едно общо и повсеместно въстание“ (Vatreshnata makedono-odrinska revolyutsionna organizatsiya, 2007, pp. 128, 179). За пръв път

съдържанието на тези понятия е изяснено на функционално равнище едва в вечерите на Илинденско-Преображенското въстание. По това време една оформена през предходното десетилетие категория представители на революционния елит, обзети по думите на историка на движението и участник в него Христо Силянов от „един разумен посибилизъм“, показва, че е преценила и отхвърлила представата за въстанието като еднократен и краен акт на кървава всенародна саможертва (Silyanov, 1933, pp. 201–207). Идеята за подобно масово повдигане, концентрирано за отбрана в набеязани „стратегически пунктове“, както е било през Април 1876 г. в Тракия, решително е изоставена от автора/авторите на „Общия план и цел на въстанието“ през 1903 г.

Пряката цел не е директен саможертвен сблъсък с „поборителя“, а е сведена до това да не се позволи на Турция да смаже веднъж завинаги и въстаниците, и българското население във вилаетите, без никакъв признак, че ще последва ефективна международна намеса. По израза на теоретика на освободителното движение Христо Матов, задграничен представител на Вътрешната организация по време на въстанието: „Целта на борбата е не да победим Турция, а тя да не може да ни победи...“. Колкото по-дълготрайна изглежда, че ще бъде въоръжената съпротива, толкова повече расте и вероятността, че „рано или късно един ден европейските сили ще бъдат заставени да извадят на сухо своите войски“ – което е целта максимум на въстаническите действия. „За предпочитане е едно дълготрайно въстание, [макар] и по-слабо – гласи също обосновката в плана, – отколкото силно, но кратковременно, защото в последния случай, щом се потуши въстанието, Турция ще се възползва от случая да каже на Европа: „Редът е възстановен“ – и ние губим също както в Армения: додето арменците бяха страшни, арменският въпрос бе на маса; щом ги унищожиха, техният въпрос изгасна. Остана само един жален спомен – нищо повече. Един вид успокои се и Турция, и Европа.“

Калкулираната предварително продължителност на въстанието от 1903 г., с характеристиките на подвижна борба – „герила“, е няколко месеца – три, четири или колкото може, от лятото, но „непременно барем до зимата“. Предвижданията са, че подобни действия, с разумно използване и разходване на ресурсите, ще предизвикат някакъв вид европейска намеса, може би дори акция на България, каквито надежди се подхранват сред част от революционните дейци. Очаква се това на свой ред да гласне процеса по автономизиране на Македония и Одринско чрез въвеждането и задълбочаването на преобразованията под международен контрол. За целта – и минимум, и максимум, защото въпросът е в ръцете на великите сили, а не на въстаниците, организацията трябва да съхрани боевия си потенциал и да поднови въоръжената борба още от следващата пролет (Vatreshnata makedono-odrinaska revolyutsionna organizatsiya, 2007, pp. 277–278, 284–285; Hristo Matov, 2001, pp. 56–57; Silyanov, 1933, pp. 279–280).

В избистрения си облик тази концепция заменя на практическо равнище понятието „въстание“ с множественото „въстания“ и накрая – с „въстанически действия“. Те вече се разглеждат не като „последна дума на организацията“, залагаща „на карта нейното съществуване“, а „само“ като „ред събития – войни в нейната история“. С такава „икономия на сили и средства, организацията смята, че ѝ трябва и за после – пак и пак да ги пусне в ход“, когато се наложи или появи възможност, до постигане в някакво неопределено време на нейната цел, пълната политическа автономия на Македония и Одринско, като начална форма на свободата, с различни варианти на развитие, пак според обстоятелствата (Hristo Matov, 2001, pp. 81, 148, 174).

Въстанието продължава от юли до ноември 1903 г., почти четири месеца – от лятото до прага на зимата. Въстанически действия се провеждат с различна интензивност, размах и прояви, почти из цялата организационна територия на Македония и Одринско. След обявяването на края им, въстаниците се демобилизират, а оръжието се прибира и складира, за да бъде използвано и след това (Silyanov, 1933, pp. 283–409; The Ilinden-Preobrazhenie Uprising of 1903, 2003, pp. 126–291). „Обяви се въстанието и това, което се очакваше стана – посочва в спомените си през 1930 г. Анастас Лозанчев, един от членовете на Главния щаб в Битолски окръг. – Ние никога не сме мислили да изплашим турската държава, а само да предизвикаме намеса. Ако искахме да правим нещо повече – трябваше да дадем повече жертви.“ (Makedoniya v plamatsi, 2003, p. 107).

Сумираните в Мемоара на Вътрешната организация от 1904 г. статистически данни за Горноджумайското (1902) и Илинденско-Преображенското (1903 г.) въстание показват само отстоянията в мащабите и резултатите, но те са напълно достатъчни за оценка на едното и другото планиране, поотделно и в съвкупност. Ако при първото въстание, през 1902 г., 2580 въстаници се изправят срещу 13 960 аскери, то при второто, през 1903 г., общото съотношение вече е 26 408 срещу 350 931. Загубите (убити и ранени) на противостоящите страни според Мемоара са 95 въстаници срещу 729 турски войници през 1902 г. и 994 въстаници срещу 5328 турски войници през 1903 г. Колкото и относителни да изглеждат тези количествени данни, публикувани от Вътрешната организация¹, очертаната тенденция е ясна. Тя говори, че вместо да осъществи бърз усмирителен поход, в продължение на цяла година, от есента на 1902 до есента на 1903 г., Османската империя е въввлечена в протяжни

¹ Необходимо е да се уточни, че тези числа са плод на механичното сумиране на приблизителния брой на участниците сражение по сражение. Като се има предвид, че едни и същи въстанически ядра участват в няколко поредни сражения, закономерно е фактическият общ сбор на силите да е по-нисък. Христо Силянов посочва, че по отношение на сраженията, чиито брой в действителност е по-голям, и на убитите въстаници „за абсолютна точност не може да става и дума“. Що се отнася до броя на падналите османлии, данните в Мемоара „не могат да претендират и на приблизителна точност; те са явно преувеличени, разбира се, не по вина на съставителите...“ (Silyanov, 1933, pp. 408–409).

по време и разширяващи се по територия действия, които придобиват показателите на истинска война. Уронваният престиж на отоманската армия дисбаланс на военните ѝ загуби през 1902–1903 г. е просто „изравнен“ с цивилни жертви сред християнското (предимно българското) население – поместената в Мемоара „рекапитулационна таблица на турските зверства и опустошения в Македония и Одринско“ през Илинденско-Преображенското въстание дава 4694 души „убити и изклани“, 3122 „моми и жени обезчестени“ и 176 пленени, 12 440 домове – опожарени, 70 835 души – обездомени. След Горноджумайското въстание в България търсят спасение над 3000 бежанци, след Илинденско-Преображенското – над 30 000 (Makedoniya i Odrinsko, 1904, pp. 87–88, 90–93, 180–184, 250–254; Silyanov, 1933, pp. 411–430; Eldarov, Minchev, 2003, p. 20; Eldarov, 2013, pp. 53–55).

Мрачната картина на репресиите навсякъде е доминирана от материалното разорение и прогонването на големи човешки маси като методи за последователното съсипване, деморализиране и разреждане на българския „миллет“. Дамян (Даме) Груев, член на Главния щаб на въстанието в Битолско, споделя, че в това отношение последиците от въстанието са надхвърлили предвижданията: „Не вярвахме, че турците ще се решат на такава жестокост – съвсем да разорят населението.“ (Materiali, 1927, p. 24). Третият член на Главния щаб, Борис Сарафов, който изглежда отначало си е давал реална сметка какво може да се очаква, се старае да подготви селяните в Леринско, че надвисналото материално опустошение е цената, необходима да се плати: „Предсказвах им, че турците ще палят, ще горят, но това да не ги смущава; над тези колиби ще се въздигнат по-хубави къщи, в които няма да има плач и ридание, а веселба. „Трябва да оставите тия жилища, които ще напомнят робството. И така къщите ви не са хубави – живеете с добитъка заедно на много места, не сте смеели да си направите по-хубави къщи и пр.“...“ (Materiali, 1927, pp. 84–85).

Въстанието предизвиква ограничена намеса на европейските сили. Тя се изразява във въвеждането на реформена програма, която дава перспектива на борбата за автономия (Silyanov, 1943, pp. 22–54; The National Liberation movement, 1997, pp. 8–25; Pоров, 1974). Такава е и оценката на Хр. Матов: „Въстанието докара европейска намеса. Като неефикасна, мнозина не долавяха значението ѝ. Аз не мислех тъй и моите надежди впоследствие се оправдаха... веднъж влезли европейските реформатори в Македония, не бе трудно чрез трайна четнишка борба да се доведе намесата до финансов вече ефикасен контрол (началото на автономизиране)...“ (Hristo Matov, 2001, 54–55). В този контекст не трябва да се забравя, че колективните, с участието на „европейския концерт“, мюрцшегски реформи, наложени от Илинденско-Преображенското въстание, имат за своя отпавна точка предишните, съвсем палиативни „пъдарски реформи“, договорени от Русия и Австро-Унгария като реакция на „слабото“ Горноджумайското въстание. Следователно степенуването на реформените проекти в международната

политика спрямо Македонския въпрос отговаря на градацията на двете въстания в един и същи революционен процес на едно и също националноосвободително движение.

Икономисването на оскъдни ресурси като главна поука от въстанието

Христо Матов ще постулира въз основа на илинденския опит, че както въпросът за реформите в крайна сметка зависи от великите сили, така и размерите на „разорението“ зависят от Високата порта. Мисията на Организацията е революционната, с която да тласне първото и да ограничи, доколкото е възможно второто, без да може самостоятелно, по своя воля да реши нито единия, нито другия проблем. Партизанската война, със своите изгледи на нескончаемост, се вписва в подобно стратегическо мислене (Hristo Matov, 2001, pp. 148–149, 161–164, 168–171, 190–192).

Съществен иновационен елемент от тази война са динамитните атентати върху инфраструктурата на Османската империя, изградена и поддържана с участието на европейски капитали и политици. На фона на очевидната непостижимост на „общото“, „повсеместното“, „масовото“ въстание, „динамитарството“ / „бомбаджилъка“ става предпочитан начин за партизанска борба от видни фигури на Вътрешната организация като Гоце Делчев. Наред с очаквания ефект от разрушенията и икономичността от гледна точка на финанси и хора, включително ограничаването на загубите на човешки живот, Г. Делчев разглежда атентатите извън българската етническа зона в Македония и Одринско и като възможност да се минимизира рискът от репресии над населението. Атентатът над железопътния мост и тунел на р. Ангиста, Драмско, достатъчно далеч от последното българско екзархийско село в полето на юг от Сминица (Серски Боздаг), е изцяло подчинен на горните съображения (Silyanov, 1933, pp. 204–205, 207, 227–229).

Успешната акция е дублирана и надмината по изпълнение и последици от Солунските атентати. Макар и дело на малка, държаща се обособено от Организацията, група от млади хора, техният успех не би бил възможен без подкрепата и насърчението на симпатизиращи им ръководни дейци в лицето на Г. Делчев и Б. Сарафов. Отзвукът от взривовете в Солун заглушава не само ехото от Ангиста, но и от всички други събития от този вид, устроени в хода на подготовката и провеждането на въстанието (Silyanov, 1933, pp. 243–276)².

² Според непълните данни в Мемоара на Вътрешната организация от февруари до октомври 1903 г. на територията на Македония и Одринско са извършени общо 21 динамитни атентати и покушения: 2 в Битолския вилает, 12 в Солунския, 2 в Скопския и 5 в Одринския. „Всички тия атентати – се посочва в изданието, – насочени, главно, против железно-пътните съобщения в Турция, улесняющи движението на войските, бяха най-ефикасните средства на въстанишката борба и до голяма степен спомогнаха за нейната продължителност. Те отлично изпълниха своята служба и на въстанишката борба придадоха още по-бурен и епичен отпечатък.“ (Makedoniya i Odrinsko, 1904, pp. 180–182; Silyanov, 1933, p. 409).

От 1903 г. до самия край на съществуването ѝ поведението на ВМОРО се определя от алгоритъма, въведен от Хр. Матов и неговите съмишленици и последователи. Окончателният преход в дейността на Организацията върху неговите принципи е извършен след въстанието – през 1905–1907 г., с разработките на Хр. Матов, „Основи на Вътрешната революционна организация“, с приложението „Що бяхме, що сме?“, 1905, „За управлението на Вътрешната революционна организация“, 1905, „Въстанишки действия“, 1906, „Репресалии върху гръцката въоръжена пропаганда“, 1907. Издадени като отделни брошури, изнасяни като теоретични курсове за революционния елит, обсъждани епистолярно и пр., тези постановки оказват дълбоко и дългосрочно влияние върху организираната революционна борба на македонските българи.

Една от основните поуки, потвърдени от опита, е, че международната военна намеса в Македония може да се осъществи, само когато събитията и интересите заставят великите сили да направят това. За да се стигне до подобна ситуация, Вътрешната организация не трябва да залага на кратковременни ефекти, а „на сериозна борба, борба безусловно дълготрайна, кажи, безкрайна... Борбата трябва да има изглед, че е безкрайна.“ А за да бъде борбата такава, Вътрешната организация трябва да се съхрани и усъвършенства като гарант за силата и дълготрайността на съпротивата. Главна повеля е икономисването на сили и средства за поддържането на оптималния за целта на Организацията интензитет на въоръжените действия.

Въведената от Хр. Матов скала на бойната активност съдържа шест разреда според обема на използваните ресурси, числото и вида на операциите – от покушения и атентати, извършвани от отделни лица, групи и чети, до умножаващи се по количество „крупни и внушителни нападения“ с растяща прогресия на мобилизирани сили от разред към разред според нуждите на момента. Последният, шести разред, се отнася до общото и повсеместното, разбирано от традицията и като масово, въстание, което Хр. Матов категорично отхвърля като невъзможно за изпълнение, неопределено по форма и катастрофално по последици. Едно въоръжено движение, доказва той, поради различни причини не може да бъде нито общо, нито повсеместно, нито масово. В най-добрия, идеалния случай то ще се сведе до участието на годните, обучени и въоръжени мъже от организираното население във всички райони. Партизанската тактика – „герилата“, разработена в първите пет разреда, – с постоянни нападателни въстанически действия е напълно достатъчна, за да осигури и дълготрайността, и ефективността на въоръжената борба (Hristo Matov, 2001, pp. 80–81, 148–168, 190–192).

За поддържане на революционния процес и съответно дестабилизацията на османското управление, са достатъчни действията от I и II разряд – покушения, нападения и динамитни атентати, с нисък, но постоянен интензитет от 1, 2 или 3 на брой годишно във всяка околия, общо 70–100 акции за цялата организацион-

на територия, извършвани от нелегалните чети и отделни терористи, всичко до 1000 души (Hristo Matov, 2001, pp. 161–162). Сам по себе си този минимум не стига за ефективна международна намеса. Към предизвикване на такава намеса са насочени действията от III и IV разред, най-предпочитани от Хр. Матов, които се отличават с увеличените си мащаби – неограничени по число действия от I разред, с неограничени динамитни атентати, като в тях вече се включва част от легалните чети и милиция (100–200 души „тайно“ в околия при III разред и 100–200 души „явно“ при IV разред, общо до 10 000 души). Петият разред вече предполага мобилизация на наличните въоръжени сили от селската и градската милиция на Организацията – някъде между 20 000 и 40 000 души. Това изобщо е и крайният предел на разумния максимум, който ВМОРО е в състояние да даде, и то в извънреден случай, без да изгуби обновителната си способност. Разбира се, няма никакви гаранции, че намесата ще бъде извършена, но затова пък е сигурно, че водена по този начин, борбата ще изглежда, че може да продължи „вечно“ чрез създаване на непрестанно напрежение по различните равнища на активност. И „у нас“, изтъква Хр. Матов, по нагледния пример на съпротивата на бурите в Южна Африка срещу Британската империя, партизанската война срещу Османската империя е напълно възможна и с 30 000, и с 5000 до 10 000, и с 1000 души (Hristo Matov, 2001, pp. 162–166).

Недостигът на боеви материали също не е от решаващо значение при подобна тактика – „ако няма 50 и 100 хиляди пушки, ще има по-малко; динамитът и бомбите и изкуското им употребление допълват празнината“. Акцентът върху рационализацията и професионализацията на боевите сили в използването на съвременните разрушителни технологии, обучението и плановете за партизанска война не означава, че Организацията се е отказала от своята масовост. Тъкмо обратното, най-големият капитал е широко организираното, калено и изпитано население, което трябва да се цени, за да се запази и самата Организация като повсеместна народна институция – „държава“, защото и революционната борба в цялост е масова по своя характер. Въстаническите (въоръжените) действия са стратегическо направление в тази борба, осъществявано от боевите сили – „армията“ на ВМОРО. Подобна спойка, основана върху всеобемаща и всепроникваща двупосочна обвързаност и лоялност, е със значение, надхвърлящо по смисъла си правното понятие „обществен договор“ – населението се превръща в Организация-държава, а Организацията във воюващ народ. Провидяната от Хр. Матов последица е: „С една дума и седем краля да се сберат, както би се изразило простолюдието, пак не биха могли да унищожат организацията – жилава и трайна, каквато си е, освен ако бъде унищожено цялото християнско население, в който случай значи ще се изпълни втората част от революционния девиз „Свобода или смърт“, щом не е могло да се постигне първата – свободата.“ (Hristo Matov, 2001, pp. 69–71, 77–78, 81–82).

Теоретичните разработки на Христо Матов за „икономизация“ на революцията налагат дълбок отпечатък върху решенията на Кюстендилския конгрес от 1908 г. относно въоръжената дейност. Най-съществената промяна е в Четническия институт на ВМОРО, наричан вече „Боево ведомство“. Постоянните нелегални околийски чети се редуцират до един боеви началник с военни инструктори, чийто брой се определя в зависимост от участъците на околията. Нелегалните чети се оставят само там, където има нужда от тях – за противостоене на въоръжените сръбска и гръцка пропаганди и на турските разбойнически банди. Предвижда се, че занапред борбата ще се поеме от военните структури на самото организирано население. За целта всеки боеспособен член на Организацията в даден населен пункт влиза в състава на легалната милиция, която представлява запаса и резерва на въоръжените сили, вдигани в случай на необходимост. Основните бойни единици, които се натоварват с провеждането на въоръжени акции под оперативното ръководство на боевия началник и инструкторите, са легалните градски и селски чети, като за норма се приема 1 четник на 10 милиционери в големите населени места или 1 на 5 в малките. В градовете и по-големите села легалните чети са 2 или 3, напълно самостоятелни една от друга. Срокът на „редовната“ военна служба на легалния четник е 5 месеца, като поне един път в седмицата се провежда бойно обучение. След изтичането на петмесечния срок четникът се зачислява в запаса – милицията. От легалните чети в градовете и по-големите села боевият началник подбира хора и формира третото, най-перспективно звено на въоръжените сили на ВМОРО – терористични групи в състав 4–5 души за „екзекуции на видни политически личности, правене атентати и пр.“ Членовете на терористичните групи се знаят само помежду си и се подчиняват на прекия си ръководител, а той – на боевия началник в околията. Техните имена се пазят в най-строга тайна. За да се усъвършенстват в своята дейност, терористите се изпращат временно зад граница (България), където се обучават в уредената от Задграничното представителство специална школа с два курса – теоретичен и практически, за манипулация с взривни вещества (Kustendilskiyat kongres, 2001, pp. 59–68, 71–85, 154–159; Vatrshnata makedono-odrinska revolyutsionna organizatsiya, 2007, pp. 798–801, 803–809, 839–841; Petrov, 2002, pp. 129–132).

Новият, съществено преработен Правилник на ВМОРО от 1908 г., където са внесени всички „рационализации“ по възгледите на Хр. Матов, не успява да намери бързо практическото си приложение. Младотурският преврат през лятото на същата година изведнъж поставя Организацията в коренно различна политическа обстановка. Перспективата за постигането на автономия чрез международни реформи и намеса под контрола на великите сили е снета от дневния ред, за да не се завърне никога повече.

Заклучение

В самия край на XIX-ти и в началото на XX-ти век българското национално-освободително движение в Македония и Одринска Тракия преживява важна еволюция, която е ускорена от Илинденско-Преображенското въстание. Тя се състои от постепенния отказ от саможертвено кратко и кърваво въстание и възприемането на идеята за дълга въоръжена борба, която да принуди великите сили и Османската империя към реформи с цел автономия. Ръководителите на вътрешната организация правят съзнателен избор да насочат ограничените ресурси, с които разполагат, към употреба с най-голям шанс за успех.

Кратката историческа реконструкция показва, че заложената в началото на статията хипотеза се потвърждава. Особено важно е да се подчертае, че изследването не просто потвърждава коректността на базовите принципи на икономическата наука. Може би по-важно от потвърждаването им е разбирането, че в техните рамки е възможна и съществува възможност за динамично развитие и еволюция. Независимо от адекватната позиция на ръководителите на въстанието, известно е, че те не достигат до крайната си цел – автономия. Очевидно конкретната историческа обстановка, политически, етнически и други фактори могат да попречат за реализирането ѝ.

Настоящото изследване е първа стъпка към по-цялостен анализ и концептуализация на Илинденско-Преображенското въстание през призмата на политическата икономия. То е в състояние да обогати както историческата, така и икономическата наука. Подобни принципи могат да се приложат и към останалите аспекти от въоръжените борби за национално освобождение.

REFERENCES:

- Danailov, G., 1906. *Basic Principles of Political Economy*. Plovdiv: Edition and Printing House Hr. G. Danov. [Данаилов, Г., 1906. *Основни начала на Политическата икономия*. Пловдив: издание и печат Хр. Г. Данов].
- Eldarov, S., 2013. Military and Political Strategy of the Ilinden-Preobrazhenie Uprising. *Macedonian Review*, no. 4, pp. 37–58. [Елдъров, Св., 2013. Военнополитическа стратегия на Илинденско-Преображенското въстание. *Македонски преглед*, № 4, с. 37–58].
- Eldarov, S., D. Minchev, 2003. Political and Military Strategy of the Ilinden-Preobrazhenie Uprising of 1903. *Military Historical Collection*, no. 1, pp. 19–20. [Елдъров, Св., Д. Минчев, 2003. Политическа и военна стратегия на Илинденско-Преображенското въстание. *Военноисторически сборник*, № 1, с. 19–20].

- Gotsev, D., 1983. *The Idea of Autonomy as a Tactic in the Programs of the Bulgarian National Liberation Movement in Macedonia and the Adrianople Region 1893–1941*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences. [Гоцев, Д., 1983. *Идеята за автономия като тактика в програмите на българското националноосвободително движение в Македония и Одринско 1893–1941*. София: Издателство на Българската академия на науките].
- Hristo Matov, 2001. *Hristo Matov. Makedonska revolyutsionna sistema*. Comp. Tsocho Bilyarski. Sofia: VMRO. [Христо Матов, 2001. *Христо Матов. Македонска революционна система*. Съст. Цочо Билярски. София: ВМРО].
- Hristoforov, A., 2010 [1943]. *Selected Works and Documents*. Vol. I, Economic Texts: Monographs. Sofia: Bulgarian National Bank. [Христофоров, А., 2010 [1943]. *Избрани произведения и документи. Т. I, Икономически текстове: Монографии*. София: Българска народна банка].
- Kyustendilskiyat kongres, 2001. *Kyustendilskiyat kongres na VMRO 1908*. Comp. Kiril Parlichev. Sofia: VEDA-MZH. [Кюстендилският конгрес, 2001. *Кюстендилският конгрес на ВМРО 1908*. Съст. Кирил Пърличев. София: ВЕДА-МЖ].
- Makedoniya i Odrinsko, 1904. *Makedoniya i Odrinsko (1893–1903). S dve karti. Memoar na Vatreshnata organizatsiya*. Sofia. [Македония и Одринско, 1904. *Македония и Одринско (1893–1903). С две карти. Мемоар на Вътрешната организация*. София].
- Makedoniya v plamatsi, 2003. *Makedoniya v plamatsi. Osvoboditelnite borbi na Makedoniya v spomenite na deysti ot Vatreshnata makedono-odrinska revolyutsionna organizatsiya*. Comp. Burilkova, I., Ts. Bilyarski. Sofia: Publishing House “Sineva”. [Македония в пламъци, 2003. *Македония в пламъци. Освободителните борби на българите от Македония в спомени на дейци от Вътрешната македоно-одринска революционна организация*. Съст. И. Бурилкова, Ц. Билярски. София: ИК „Синева“].
- Materiali, 1927. *Materiali za istoriyata na makedonskoto osvoboditelno dvizhenie. Kniga V. Spomeni na Damyan Gruev, Boris Sarafov i Ivan Garvanov*. Repots Lyubomir Miletich. Sofia: Macedonian Scientific Institute. [Материали, 1927. *Материали за историята на македонското освободително движение. Книга V. Спомени на Дамян Груев, Борис Сарафов и Иван Гарванов*. Съобщава Любомир Милетич. София: Македонски научен институт].
- Mishaikov, D., 1926. *Short Course in Theoretical Political Economy*. Sofia, Balkan Printing House. [Мишайков, Д., 1926. *Кратък курс по теоретическа политическа икономия*. София, печатница „Балкан“].

- Pandev, K., 2000. *National Liberation Movement in Macedonia and the Adrianople Region 1878–1903*. Second Edition. Sofia: Institute of History at the Bulgarian Academy of Sciences, Gutenberg Publishing. [Пандев, К., 2000. *Националноосвободителното движение в Македония и Одринско 1878–1903*. Второ издание. София: Институт по история при БАН, Издателство Гутенберг].
- Petrov, T., 2002. *The illegal army of IMARO in Macedonia and the Adrianople region (1899–1908)*. Second Expanded Edition. Sofia: Military Publishing House. [Петров, Т., 2002. *Незаконната армия на ВМОРО в Македония и Одринско (1899–1908)*. Второ допълнено издание. София: Военно издателство].
- Popov, R., 1974. *Austria-Hungary and the Reforms in European Turkey 1903–1908*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences. [Попов, Р., 1974. *Австро-Унгария и реформите в Европейска Турция 1903–1908*. София: Българска академия на науките].
- Silyanov, H., 1933. *The liberation struggles of Macedonia*. Volume One. Sofia: Edition of the Ilinden Organization. [Силянов, Хр., 1933. *Освободителните борби на Македония*. Том първи. София: Издание на Илинденската организация].
- Silyanov, H., 1943. *The liberation struggles of Macedonia*. Volume Two. Sofia: Edition of the Ilinden Organization. [Силянов, Хр., 1943. *Освободителните борби на Македония*. Том втори. София: Издание на Илинденската организация].
- The Ilinden-Preobrazhenie Uprising of 1903, 2003. *The Ilinden-Preobrazhenie Uprising of 1903. Preparation of the insurgent army and the course of hostilities*. Sofia: Military Publishing House. [Илинденско-Преображенското въстание 1903, 2003. *Илинденско-Преображенското въстание 1903. Подготовка на въстаническата армия и ход на бойните действия*. София: Военно издателство].
- The National Liberation Movement, 1997. *The National Liberation Movement of the Macedonian and Thracian Bulgarians 1878–1944*. Vol. 3. Sofia: Macedonian Scientific Institute. [Националноосвободителното движение, 1997. *Националноосвободителното движение на македонските и тракийските българи 1878–1944*. Т. 3. София: Македонски научен институт].
- Vatreshnata makedono-odrina revolyutsionna organizatsiya, 2007. *Vatreshnata makedono-odrina revolyutsionna organizatsiya (1893–1919). Dokumenti na tsentralnite rakovodni organi (ustavi, pravilnitsi, memoari, deklaratsii, okrazhni, protokoli, naredbi, rezolyutsii, pisma)*. Vol. I. Part. 1–2. Comp.

Bilyarski, Ts., I. Burilkova, Sofia: State Archives Agency. [Вътрешната македоно-одринска революционна организация, 2007. *Вътрешната македоно-одринска революционна организация (1893–1919). Документи на централните ръководни органи (устави, правилници, мемоари, декларации, окръжни, протоколи, наредби, резолюции, писма)*. Том I. Част. 1. Съст. Билярски, Ц., И. Бурилкова, София: Държавна агенция „Архиви“].

Correspondence address:

Pencho D. Penchev – Professor, DSc.

University of National and World Economy

Students Town

1700 Sofia, Bulgaria

E-mail: p.penchev@unwe.bg

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7542-1625>

Web of Science ResearcherID [Q-4377-2016](https://orcid.org/0000-0001-7542-1625)

Georgi N. Georgiev – Associate Professor, PhD

Institute for Historical Studies at the Bulgarian Academy of Sciences

„Shipchenski Prohod“ Blvd, No. 52, block 17,

1113 Sofia, Bulgaria

E-mail: georgi_georgiev.1971@abv.bg

ORCID ID: [0000-0001-5237-6112](https://orcid.org/0000-0001-5237-6112).

Web of Science ResearcherID: [AAV-1212-2021](https://orcid.org/0000-0001-5237-6112).